

BAĞIMSIZLIK SONRASI KIRGIZ KİMLİĞİNİN İNŞAASINDA MANAS VE MANAS DESTANI'NIN SİMGESELLİĞİ

Hayati BEŞİRLİ

Özet: Destan, bir sözlü anlatım türü olarak folklor çalışmaları arasında önemli bir yere sahiptir. Bu anlatım türü gücünü geleneklerin aktarılması sürecindeki rolünden almaktadır. Bu özelliği destanı folklorun çalışma alanının dışına taşımakta, sosyolojinin inceleme nesnesi haline dönüştürmektedir. Bu çalışmada Kırgızların önemli destanı olan Manas destanının Bağımsızlık sonrasında Kırgız kimliğinin inşa edilmesindeki rolüne değinilmiş, Manas destanının kimlik inşa sürecinde nasıl araçsallaştırıldığı ders programlarında incelenerek farklı düzeylerdeki -ilk öğretim ve yüksek öğretim görünümü ortaya konulmuştur. Söz konusu çalışma kapsamında ayrıca manastanuu ders içerikleri incelenerek kimlik inşa etmedeki rolü değerlendirilmiş, Akayev'in ortaya koyduğu Manasın yedi nasihati ve bu yedi nasihatın politik sosyalizasyon sürecine yansımaları üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Manas, Manas destanı, manastanuu, yedi öğüt, kimlik inşası.

The Symbolic Value of Manas and Manas Epic in the Construction of Kyrgyz Identity After Independence

Abstract: Epic as a form of verbal expression is an important area in folkloric studies. The importance of this expression depends on its role in process of transmission of tradition. Based on this particular feature, epic goes beyond the folkloric field and becomes an object of sociology. In this study, the role of the most important saga of Kyrgyz, Manas in Kyrgyz identity construction after Independence is discussed. How Manas Epic is utilized during the construction of the Kyrgyz identity is examined within course schedule of different level of primary and secondary education. In this study, seven advices that are specified by Akayev in Manas and the effect of these advices on political socialization process are presented.

Key words: Manas, Manas epic, manastanuu, seven advice, identity construction.

Giriş

Toplumsal yapının yeniden üretiminde, geçmiş ve gelecek arasındaki ilişkinin devamlılığı önemli bir unsurdur. Bu ilişki gelenekler aracılığı ve toplumsallaşma sürecinde gerçekleşmektedir. Geçmiş kültürel mirasın önemli bir parçası olan gelenekler toplumsallaşma sürecinde yeni kuşaklara aktarılmakta ve bu toplumsal örüntülerin aktarılması yaptırımlarla desteklenmektedir. Toplumların varlığını devam ettirmedeki bu can alıcı özelliği ile gelenekler ve bunun bir unsuru olarak sözlü anlatım, sadece folklorik veya sosyolojik çalışmaların bir öznesi olmaktan çıkmakta ideoloji ile olan ilişkisi onu politik çalışmalar alanına taşımaktadır.

Geleneğin, politika ile olan bu ilişkisi oldukça eskidir. Folklor kavramının gelişimi de bu bağlamda gerçekleşmiştir. Folklor tanımlanırken 1) Fantastik dünyaya açılmak için bir giriş 2) Kültürel geleneklerin güçlendirilmesi ve pekiştirmesine hizmet 3) Genç bireylere moral değerlerin aktarılmasını kapsayan eğitim işlevi 4) Sosyal baskı ve kontrol ile kabul edilmiş davranış kalıplarının korunması işlevleri ile tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra folklorun toplumsal hareketlerin canlandırılması için ideolojinin oluşturulmasında da önemli bir işlevi söz konusudur. Belirli bir külte inananlar olayları bu kapsamda değerlendirecekler ve onun esasında geleceğe yönelik durumsal analizlerde bulunacaklardır (Reich, 1971, ss. 233-236).

Folklor, değişik dönemlerde farklı anlamlara bürünmüş; kimi araştırmacılar için bir kültür olgusu değil sadece egzotik bir olgu olmuştur. Kimi araştırmacılar için ise folklor bir sanat türüdür ve estetik yönüyle öne çıkarılmıştır. Bazı yaklaşımlar için ise folklor, bir ulusal kimlik arama kaynağı olmuştur. Folklor çalışmaları, insanın ve kültürlerin evrimi bağlamında tarihi yeniden kurma ve bu çerçevede ulusların kökenini araştırma gibi iki temelde yürüyerek ümmet eleştirisinden “ulusal” a geçişte sınıfsal yeni vurgulara sahip olmuştur. Bu üç yaklaşıma göre metotlar, teoriler oluşturulmuştur (Oğuz, 2004, s. 37). Avrupa’da folklor çalışmalarının doğuşu ile ümmet veya imparatorluk organizasyonları içindeki toplumların millet olma bilincini yükseltmeye başlamaları arasında doğrudan ilişki vardır (Oğuz, 2010, ss. 36-45). Özellikle 19. yüzyıla damgasını vuran romantizm hareketi, daha açık bir ifadeyle romantik milliyetçilik, folklorun 20. yüzyılda ideolojik veya politik bir araç olarak kullanılmasında en önemli etken olmuştur. Bu süreçte folklor sözlü gelenekleri modern ideolojik amaçlar doğrultusunda birleştirmeyi arzulayan milliyetçi ideolojinin bir parçası olarak gelişmiştir (Temur, 2010, s. 219).

Millî kimliğe ilişkin olarak ortaya atılan yaklaşımlar politika ve folklor ile olan ilişkileri daha da önemli hâle getirmiştir. Ortak bellek ve soy mitlerinin etninin üyelerini birbirine bağlamaya hem de onları dışarıdakilerden ayırmaya yarayan kültürel unsur olarak önemi artmıştır. Kimliğe ilişkin çalışmalarda topluluğun değerleri ve yaşam tarzına ilişkin simgelerin önemi artmıştır. Etninin kültürel boyutu resmedilirken kültürün bütün görünümünü içermeli, topluluğun değerleri ve yaşam tarzının altını çizen paylaşılan bir dille ifade edilen iletişimin işaretlerine bakılmalıdır (Smith, 2002, s. 53). Kimlik konusu, folklorun gelenekle olan ilişkili çalışmalarını daha da önemli kılmış ve konuyu diğer disiplinlerin ilgi alanına taşımıştır.

Toplumsal hayatın en önemli özelliği simgeselliğidir. Simgeler toplumsal yapının her alanında görülebilir ve gündelik yaşayışta olduğu kadar geniş bir uzmanlık söylemleri sahasında kullanılır (Edgar ve Sedgwick, 2007, s. 365). Kültürel antropolog Geertz simgeleri anlam ağları olarak ifade eder. Gertz de “İnsan kendi örmüş olduğu anlam ağlarında asılı kalmış bir hayvandır” bu

ağların analiz edilmesi “...Yasa arayışında olan deneysel bilimi değil, anlam arayışında olan yorumlama” çabasını gerektiren kültürü oluşturduğunu belirtir. Davranış içsel olarak anlam barındırmaz; daha ziyade bir yorumlama edimiyle, davranışın anlamlı olduğu düşünülür. Bizler gözlemlediğimiz şeye anlam veririz. Verdiğimiz bu anlam bize aittir ve davranışı gerçekleştirenin amaçladığı anlama çakışabilir de çakışmayabilir de, böylelikle etrafımızda sürüp giden ve katıldığımız davranışı “anladığımız” ölçüde yorumlarız ve bu yorumdan hareketle edimde bulunuruz; davranışa anlam iliştmeye bakarız. Toplumsal etkileşim, özünde, anlamların gördüğü iştir (Cohen, 1999, ss. 14-15). Kolektif yaşamın çeşitli sembolleri (kıyafet, töre, beslenme, sanat ritüelleri, dil ve benzerleri, gerçekten bir etninin üyelerini dışarıdakilerden ayırt etmeye yarayan ortak mirasın ve kaderin süreğen hatırlatıcısıdır (Smith, 2002, s. 79).

Kimlik İnşa Sürecinin Bir unsuru Olarak Manas

Bir topluluğun kuruluşunda ve üyelerin kolektif şuru sürdürmelerinde birbirini izleyen kuşakların birikimini ifade eden ortak bellek önemli bir işleve sahiptir. Toplumun ortak tarih anlayışı içinde ortak hisler geliştirmesi ve bu hislerin ortak vicdanı ve ortak tepkileri oluşturması söz konusudur. Tüm gruplar grup kimliğinin oluşmasında ortak bir geçmişin vurgulanması ve bunun belirli tarzda kurgulanması yoluna gitmektedir. Bu esas itibarıyla kolektif bellek yaratma, bir tarih yazma etkinliğidir. Semboller, sanat eserleri, alışkanlıklar, değerler, inançlar ve gelenekten hareketle kimlik inşa edilir (Bilgin, 2007, s. 218).

Olayların tarihselleştirilmesi, tarihselleştirmeden beklenen amaçlar esasında oluşmaktadır. Burada olayların nesnel değerlendirilmesi değil istenilen amaçlar doğrultusunda yorumlanması ve eğitim aracı olarak araçsallaştırılması söz konusudur. Tarih ideolojik işlev yüklenen bir aygıt dönüşmektedir. Ortak belleğin oluşturulması sürecinde önemli bir unsur olarak folklor ve folklorik kahramanlar önem kazanmaktadır. Toplum erkek ve kadın kahramanlar ve onların kahramanlıklarıyla ortak tarih inşa edip uzun vadede bunların didaktik unsurlar olarak yaygınlaştırabilmektedir. Ülkelerin siyasal gelişimlerinde bu çeşit uygulamaları görmek mümkündür. Maoçu dönemde Çin Komünist Partisi (CCP) politik ve ideolojik nedenlerle gelenekler icat etmiş veya kendine mal etmiştir. 1962’de başlayan 1966’da sona eren, New Gushi hareketi ile yerel anlatı türü, sosyalist eğitim anlayışındaki ideolojik ihtiyaçlar esasında şekillendirilmiştir. Çin çalışmalarda, ideoloji ve halk edebiyatı ilişkisi, sahne sanatları ilişkisi Çin Cumhuriyeti’nden Çin Halk Cumhuriyeti’ne kadar olan farklı dönemlerde yaygın olarak izlenmiştir (Ziying, 2012, s. 260).

a. Sovyetler Birliği Dönemi

Politik ve ideolojik tavrın bir göstergesi olarak, Sovyetler Birliği dönemindeki milliyetler politikası çerçevesinde uygulanan kültür politikalarının bir uzantısı olan folklor ve dil politikaları muhtelif devirlerde değişik biçimlerde tezahür

etmiştir. Bu dönemde folklor ürünlerine etkisi iki şekilde olmuştur: 1. Uyarılma 2. Harmonizasyon. Sovyetler Birliği'nin veya Stalin'in yaratmak istediği homosovieticus ait istendik değerler geleneksel Kırgız halk edebiyatı türlerinde işlenmiştir. Burada Lenin tarafından ortaya atılan ve Stalin tarafından uygulanan “şekil olarak millî, içerik olarak sosyalist” ilkesinden hareketle geleneksel biçimlerde yeni daha açık bir ifadeyle Sovyet modernizasyonuna ait unsurlar işlenerek geniş kitlelere bu değerler benimsetilmeye çalışılmıştır (Temur, 2011, s. 212).

Moğol ve Mançuların egemenliği altına düşerek baskıya uğrayan, yurtları olan Talas, Ala Too ve Isık Köl yörelerinden Altay'lara sürülen Kırgız boylarının, Alp Manas önderliğinde başkaldırarak düşmanlarını yenmelerini ve yeniden eski yurtlarına dönmelerini konu alan Kırgız toplumunun konar-göçer yaşam biçiminin İslamiyet dönemine ait önemli bir sözlü anlatım unsuru olan Manas destanı (Türkmen, 1995, s. 3), Kırgız tarihinin farklı dönemlerinde, önemine istinaden politik bir malzeme olarak, Kırgız toplumuna etkinin bir aracı hâline dönüştürülmüştür.

1930'lu yıllarda Stalinizm politikasının sosyal ve kültürel hayata etkisi Kırgızistan gibi birliğe bağlı cumhuriyetlerin hayatının her alanında açıkça hissedilmeye başlanmıştır. Kırgızların ekonomik hayatında birtakım değişiklikler gerçekleşmiştir. Buradaki konar-göçer Kırgızlar, yerleşik hayata geçmiş, kolektivizmle (kolhoz) çiftçilik endüstrisi içinde üretim faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir. Bu değişikliklere bağlı olarak halkın kültürel hayatında da köklü değişimler yaşanmaya başlanmıştır (Temur, 2011, s. 103).

1947 yılından itibaren zorunlu eğitim yedi yıla çıkarılmış, savaş döneminde basılamayan kitaplar yeniden neşredilmeye başlanmış, Kırgızca ders kitaplarının basımı üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Buna karşın II. Dünya Savaşı sonrası Stalin döneminin idari buyurgan sisteminde denetimler sıklaşmış, halkın bir kısmında kapitalist, feodal aşiretçi düşüncenin yaygınlaştığı, aydın sınıfa burjuva kültürünün bulaştığı, komünistlik siyasetin anlaşılmadığı şeklinde birtakım gerekçe ve bahaneler altında baskı politikası izlenmiştir. Ünlü şair Moldo Kılıç'ın eserleri “Burjuva milliyetçiliği” olarak nitelenmiş, bunu araştıran T. Samançin, N. Bayciyev, Z. Bektenov gibi kimseler baskıya maruz kalmış, bilim adamları C. Şükürov, K. Sooronbayev, H. Karasayev işlerinden çıkarılmıştır. A. Tokombayev'in “Kanlı Yıllar” romanı, K. Malikov'un “Balbay” adlı şiiri aşırı derecede eleştirilerek bunların okunmasına dahi yasaklama getirilmiştir. 1951 yılında Parti ile Sovyet hükümetinin ileri gelenlerinin talimatıyla millî destanlar eleştirilmeye başlanmış, Kırgız halkının manevi hayat kaynağı olan Manas Destanı “Halka karşı olan, dindarların, sömürgecilerin menfaatlerini gözleyen, savaş taraftarı” eser olarak

yasaklanmıştır¹. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği İlimler Akademisi Bürosu'nun 21 Ocak 1952 yılındaki talimatnamesiyle Kırgız Şubesi, Kırgızların destanı Manas'ın araştırılmasına ilişkin olarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği İlimler Akademisi Enstitüsü ve Yazarlar Birliği'nin temsilcilerinin katılımıyla bir bilimsel konferansın gerçekleştirilmesi için görevlendirilmiştir. Bu toplantıda, temel olarak dört bildiri başlığı belirlenmiş ve tebliğ sunacaklar tayin edilmiştir. Prof.Dr. A. Yakubovskiy “Manas Destanı'nın Şekillenmesinin Tarihi Koşulları”, Prof.Dr. L. İ. Klimoviç, “Manas Destanı'nı Araştırma Sonuçları ve Görevleri”, Prof.Dr. A. K. Borovkov, “Manas Destanı'nın Millîlik Meselesi”, Ö. Cakişev, “Manas Destanı'nın Versiyonlarının Analizi” başlığında tebliğler hazırlamıştır².

Söz konusu konferans 6-10 Haziran 1952 tarihleri arasında Frunze (Bişkek) şehrinde tertip edilmiştir (Baygaziyeve, 2010, s. 107). Konferans çalışmalarına Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği İlimler Akademisi Kırgız Şubesi ile SSCB İlimler Akademisi Dil ve Edebiyat Bölümü başkanlık yapmıştır. Konferans çalışmalarına Kırgızistan, Moskova, Leningrad ile Sovyetler Birliği bünyesindeki cumhuriyetlerden bilim adamları, yazarlar ve parti çalışanlarından oluşan 400'den fazla kişi katılmıştır.

---

¹http://students.com.kg/publ/taryh/uluu_ata_mekendik_sogushtan_kijinki_mezgildegi_madanijat_1946_1964_zhzh/3-1-0-142

² Bu dönemde, dört ay boyunca ülkenin yazılı basınında Manas Destanı'na ilişkin hususi tartışmalar yapılmıştır. “Kızıl Kırgızistan”, “Sovetskaya Kırgızıya” gazeteleri başta olmak üzere diğer gazete ve dergilerde destanın millîlik diğer ifadeyle halkçı olduğuna dair meseleler Rusça ve Kırgızca olarak çeşitli ihtivada 25'ten fazla makale şeklinde yayımlanmıştır. Bu süreç 2 Şubat 1952 yılında “Sovetskaya Kırgızıya” ve “Kızıl Kırgızistan” gazetesinde yayımlanan G. Nurov'un “Büyük Gazavat Kitabı Hakkında” adlı makalesi ile başlamıştır. Bu tartışmaya A. Tokombayev 28 Mart 1952'de Sovetskaya Kırgızıya ve Kızıl Kırgızistan gazetesinde “Kırgız Halkının Destanı Manas”la katılmıştır. Bununla beraber K. Bayalinov “Manas Destanı Hakkında” Kızıl Kırgızistan, 25 Mayıs 1952; “Kırgız Destanı Manas”, Sovetskaya Kırgızıya, 27 Mayıs 1952; T. Sıdıkbekov “Manas Destanının Millîliği Hakkında” Kızıl Kırgızistan ve Sovetskaya Kırgızıya, 29 Mayıs 1952; Ö. Cakişev “Manas Destanının Versiyonları Hakkında” Kızıl Kırgızistan 28 Mayıs 1952, Sovetskaya Kırgızıya 20 Mayıs 1952; C. Taştemirov “Dış İşgalcilere Karşı Kırgız Halkının Mücadelesi ile Manas Detanındaki İlişkiler”, Kızıl Kırgızistan 17 Mayıs 1952; B. Kerimcanova “Manas Destanının Millîliği Doğru Çözümlemelidir”, Kızıl Kırgızistan, 5 Haziran 1952; İ. Şerstuk “Manas Destanı'nın Millîliği Hakkında”, Sovetskaya Kırgızıya 18 Mart 1952, Kızıl Kırgızistan 19 Mart 1952; M. Bogdanova “Halk Karşıtlarından Manas Destanı'nı Temizleme”, Sovetskaya Kırgızıya, 18 Nisan 1952; “Manas Destanı'nın Millîliği Hakkında”, Kızıl Kırgızistan 11 Mayıs 1952; “Manas Destanı Hakkında”, Literaturnaya Gazeta 27 Mayıs 1952; V. Zimoglyad “Büyük Sefer, Halk Karşıtı Tepkisel Kitap”, Sovetskaya Kırgızıya 15 Mayıs 1952'deki makaleleri sayılabilir.

Konferansın temel konusunu Manas Destanı'nın "millîliği-halkçılığı" problemi oluşturmuştur. Konferansta, Prof.Dr. A. K. Borovkov sözlü anlatımlara sadece Marksçı-Leninici estetik anlayışla yaklaşılması gerektiğini, komünist bakış açısıyla eğitimin taleplerine uygun davranılması hâlinde kültürel mirasın doğru çözümlenebileceğini ifade etmiştir. Başka yaklaşım ve uygulamaların kesinlikle geçmişi idealleştirmeye yol açacağını bildirmekle birlikte Kırgız Destanı'nda millîlik-halkçılık meselelerinde kuşkusuz birtakım zorlukların olduğunu ileri sürmüştür. A. Devletkeldiyev bildirisinde, destanın öyküsel hattındaki olaylar sistemini kısaca hatırlatarak, destanda Panislamist, Pantürkist, milliyetçi ve işgalci fikirlerinin yer aldığını, halka karşı tepkisel fikirlere denk gelindiğini belirtir. Konuşmanın ispatı olarak da destanın içerisinde geçen Cakıp'ın Rüyası (Rüyada, "Çocuğun dünyayı ele geçiren bahadır olacaktır" şeklindeki yorum) bütün dünyayı işgal etme arzusunda olmak biçiminde anlamlandırılır. A. Devletkeldiyev bununla birlikte destanın versiyonları arasındaki farkı vurgular ve Sagımbay'ın versiyonunu reaksiyonel sayarak, onda Manas'ın Altay'dan Kırgız yeri Ala Too'ya gelişini, Kalmakların Kırgızları işgal etmesiyle ilişkilendirip Kırgız yerinin işgalcilerden kurtarılması döneminde Manas'ın halkının yaşadığı yerleri, şehirleri talan edişinin tasvir edilmesi ile özgürlük fikrini, telef ve harap olarak dağılan halkın birliğini sağlama yönündeki olayların Manasçı'nın söylemlerindeki işgalciliği yansıttığını belirtir. Benzer şekilde Ö. Cakişev de konuşmasında reaksiyonel ve demokratik karşıtlığından hareketle Sagımbay'ın versiyonunu Panislamist, Pantürkist nitelikte öğütler verdiğini, Manas'ın görüntüsünün işgalci ve İslam için mücadele eden kahraman olarak verilmeye gayret edildiğini söyler. Bu kapsamda derlemelerden bazılarının yanlış olduğu belirterek reaksiyonel tutumun, halk karşıtlığının ve sınıfsal göstergelerin Manas Destanı'ndan temizlenmesi, temel öyküsel hattın bütün ileri demokratik işaretleri ile eski hâline getirmesinin mümkün olduğu sonucuna varır. Konuşmasının sonunda temiz, ilavesiz, gerçek halk versiyonunu bulmak gerektiği fikrini ileri sürdüğünü hatırlatarak bu tür versiyonun kesinlikle kabul edilemeyeceği, destandaki temel halkçı, demokratik yönleri bulma, ortaya koymak için eldeki versiyonların dikkatli araştırmaya tabi tutulması ve yenilerinin de kayıt altına alınması gerektiğini belirtir. 1 Ağustos 1952 tarihinde SSCB İlimler Akademisi Bürosunun toplantısında Manas Destanı'na ithafen bilimsel konferansın sonuçları Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsüne yardımcı olma meselesi müzakere edilmiş, Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsü bünyesinde sözlü sanat yapıtlarını araştıran sektörün teşkil edilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır³.

³http://tamgasoft.kg/dict/index.php?page=sh_word&dic_id=35&word=%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A4%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%AF

Kırgız literatürünün ders kitapları oluşturulmaya başlanmasından itibaren Manas Destanı'nın bazı kısımları politik sosyalizasyon sürecinde genç kuşaklara eğitim vermede seçilmiş bölümlerin sunulması ile araç olarak kullanılmıştır. Millî Eğitim kitaplarında ilk defa 1939 yılında 6. sınıflar için basılan “19 Yüzyıl Edebiyatı Okuma Kitabı”nda, “Kökötöy’ün Ölü Yemeği” kısmına yer verilmiştir. K. Orozaliyev ile U. Abdukaiyev’in Ortaokul 7. sınıf öğrencileri için hazırladığı 1939’da basılan “Edebiyat Okuma Kitabı”nda “Manas’ın Tat-Tepeden Bakışı”, “At Tüyü” bölümlerinden bazı kısımlar yer almıştır. Her iki okuma kitabında da destana ilişkin ek materyaller verilmemiş, parçalar soru ve ödevler ile perçinleştirilmemiştir. Z. Bektenov, T. Bayciyev, 1949 yılında folklorik ilk okuma kitabını hazırlamış eserde, destanın anlamı, derlenmesi, destancılar, bunların rüyaları hakkında bilgi verilmiştir. Bundan sonraki farklı dönemlerde de ders kitaplarında Manas Destanı’na yer verilmiştir. Bunlardan C. Taştemirov ve S. Musayev tarafından 1952 yılında 8-9. sınıflar için hazırlanan okuma kitabını, S. Musayev, C. Taştemirov tarafından 1972 yılında 8. sınıflar için hazırlanan ders kitabını, 1979 yılında A. Mambetaliyev, T. Samançin tarafından 8. sınıflar için hazırlanan yardımcı ders kitabı mahiyetindeki okuma kitabını ve 1989 yılında Kırgız Dili ve Edebiyatının programında 5’ten 11. sınıfa kadarki sınıflar için hazırlanan okuma kitaplarını saymak mümkündür (Boronov, 1995, s. 143).

b. Bağımsızlık Dönemi

Manas, Kırgız kültürünün kadim dönemlerdeki izlerini temsil eden önemli bir simgedir. Bu simge aynı zamanda Kırgız Devleti için eskinin görkemini yansıtan politik bir figürdür. Bağımsız Kırgız Devleti’nin inşa edilmesinde ve toplumun tarihsel kökeninin görkemine atıf yapılmasında bu simgenin önemi daha da artmaktadır. Bu kapsamda Manas toplumun geçmişten günümüze sürekliliğini sağlayan, sosyal uyum ve kolektif kimliği vurgulayan ve özel bir sosyal içerikte politik sosyalleşmeyi sağlayan bir araca dönüşmektedir.

Akayev, 1990 yılı Kırgızistan’ın cumhurbaşkanı olarak göreve başlar başlamaz Manas Destanı’nın yalnızca Kırgız halkı arasında değil, eski Sovyetler Birliği içinde dost halklar arasında önemli olduğunu, bu kapsamda uluslararası arenada layık olduğu konuma yükseltmek amacıyla gerekli tedbir ve çalışmaların yürütülmesi ve kabul edilmesi için manevi olarak kendini hazır hissettiğini ifade ederek faaliyete başlamıştır (Akayev, 2004, s. 84).

1995 yılında destana ilişkin Orazbakov ve Karalayev’in varyantları ile ilgili yapılan akademik çalışmalar yayımlanmıştır. Söz konusu eser baskıları 1970 ve 1980’lerde yapılan baskılardan daha iyi olarak kabul edilmiştir. Artık tam metin olarak basılma imkânı olmuş, önceki baskılardaki bazı eksiklikler bu yeni baskıda tamamlanmıştır (Temur, 2012, s. 69). Yeniden kimlik inşasında, Sovyet Dönemi izlerini taşıdığı için sokak adlarının değiştirilmesi sürecinde kaldırılan

çarlık ve sosyalist döneme ilişkin adlar yerine, Kırgız milliyetçiliğini yansıtan, Kırgız halk kahramanlarının Baytık Baatır, Manas ve Kurmancan Datka gibi adları tercih edilmiştir. Bunun yanı sıra bu adlandırmada, Kırgızların tanınmış destanlarını söyleyen kişilerin (Manasçıların) adlarının da sokak adlandırılmasında tercih edilmiş olduğu görülmektedir (Ayhan, 2013, s. 39).

Akayev'in Manas hakkındaki düşüncelerini, 26 Haziran 1992 tarihinde Manas Destanı'nın 1000. yıldönümüne ilişkin hazırlıkların ve çalışmaların başlatılması yönündeki 8 maddelik talimatnamesiyle hayata geçirilmeye başlanmıştır (Kazıbayev, 2003, s. 10). Yayımlanan talimatnamenin başında Manas Destanı'nın 1000. yıllığının düzenlenmesinin toplumsal gerekliliği ve siyasal anlamı üzerinde durulmakla birlikte birinci maddede Manas Destanı'nın 1000. yıllığının tarihinin belirlenmesi gelir: Manas Destanı'nın 1000. yıldönümü bağımsız Kırgız Devleti'nin yeni tarihindeki toplumsal gereklilik ve siyasi anlamı büyük olay olarak ele alınarak 1995 yılı Kırgız halkının kahramanlık destanı Manas'ın 1000. yıldönümü olarak ülke genelinde bayram olarak kabul edilmiştir (Bakçiyev, 2013, ss. 217-218). Bununla beraber 1995 yılındaki kutlamalar esasında Bişkek yakınlarında etnografik Manas köyü kompleksi, Talas bölgesinde Manas Orda anıtkabri inşa edilmiştir (Kazıbayev, 2003, s. 20; Osmonov, 2012, s. 573). Bu kapsamda 1995 yılında Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi kurulmuştur.

8 Nisan 1995 tarihinde "...Manas'ın kutsal ruhu önünde arınma" adlı Manas deklarasyonu ilan edilir. Deklarasyona Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev, bakanlar, milletvekilleri, sivil toplum örgütü ve sendika temsilcileri, emeği geçenler arasında A. Cumagulov, C. İbraimov, O. İbraimov, C. Aytmatov, A. Matubraimov, D. Üsönov, K. Kenenbayeva, K. İsakov, T. Koyçuyev, T. Kasımov, Ş. Şarşeyev, A. Asankanov, C. Çınayev, A. Toktosartov, T. Usubaliyev, T. Koşoyev, S. Begaliyev, M. Mamakeyev, E. Abakirov, B. Oruzbayeva, K. Kaçkeyev, K. Moldobasanov, C. Mavlyanov, Z. Camaşev, S. Eraliyev. K. Taşiyev ve Kimsanbay Acı gibi kimseler imzalar. Deklarasyonda Manas eskiden yaşamış gerçek şahsiyet yüce insan olarak belirtilir. Onun ruhu kutsal ruh olarak değerlendirilirken Manas tarihini beyan eden Manas Destanı millî düşüncenin özü olarak ele alınır (Bakçiyev, 2013, s. 220).

Kutlamalar kapsamında, 26-28 Ağustos 1995 tarihinde otuz ülkenin katılımıyla *Uluslararası Manas Destanı ve Dünya Halklarının Epik Mirasları Sempozyumu* gerçekleştirildi. Sempozyum, "Tarihî ve etnografik kaynak olarak Manas Destanı, Êtnik kültürel ilişkilerin merkezî Asya halklarının epik yapıtlarında aksettirilmesi, Dünya halklarının epik miraslarının şiireselliği ve dil problemleri, Manas Destanı versiyonlarının ve metinlerinin öğretilmesi, Manas Destanı Kırgızların sosyal-siyasal düşüncesi, Manas Destanı ve sanat" adlı altı ana başlık altında yapılmıştır. Toplantıdaki konuşmasında Kırgız Cumhuriyeti

Cumhurbaşkanı Akayev, yedi sayısının kutsiyetine binaen Manas Destanı esasında yedi ders, yedi öğüt üzerinde durur. “Tarihimizde ikinci defa bağımsız bir devlet kurup güçlü ve müreffeh geleceğimize olan gayretlerimiz için yüce Manas atamızın kutsal ruhu razı olması, halkımızdan birlik, yerimizden huzur ve hayatımızdan güzellikler eksik olmasın” diyerek konuşmasını bitirir. Gerçekten de bu 7 nasihat toplumun her üyesi, her etnik zümre için örnek teşkil edecek olan nasihat olarak ifade edilir. Kırgızistan’ın asli unsuru olan ve söz konusu destanı oluşturan ulus olarak Manas’ın yedi nasihatini öneren konsept Kırgızlar için derin anlam ifade etmektedir (Bakçiyev, 2013, s. 222). Akayev bu öğütleri “Bence Kırgız halkı için Manas’ın anlamı kutsal İncil’in Hristiyan dünyası, Batı medeniyeti nasıl bir anlamı varsa aynı şekildedir demek abartma olmaz... Kırgızlar’da yedi sayısı kutsaldır. Manas öldükten yedi gün sonra herkes hareket atmıştır. Yedi gün hareket olmamıştır. Atalarımızın âdetine saygı gösterirsek, Manas’ın yedi nasihatinden bahsettim eğer bunları kalbimizde her zaman saklarsak o zaman bizi büyük bir istikbal beklemektedir” (Akayev, 1995, ss. 19-27). “Müslümanlar kendi beş farzını nasıl kutsal tutuyorsa, biz de onlara (nasihatlere) sıkıca tutunsak, o zaman bizim geleceğimiz de engin olur diye düşünüyorum” şeklinde ifade edilmekte ve ortaya konulan bu yedi öğüdü kutsallaştırarak devlet ideolojisine dönüştürülmektedir (İsakov, 1997, s. 4) diye belirtir. Manas’ın farklı resimlerinin kamu kuruluşlarının duvarlarında görülmesinin sıklığı bu dönem, mitsel kahramanın aynı zamanda ulusal bir kurucu ataya dönüştüğü dönemdir. Bu dönem, ülkenin farklı bölgelerine kahraman heykellerinin - Celal Abad’a Kurmanbek, Kara Balta’ ya Cayıl Batır, Oş Kurmancan Datka -, dikildiği görülmektedir.

2007 yılında Turan-Altay Künel Sosyal Fonu, Kırgızistan için manifesto niteliğinde, “Künel” adlı “Yeniden yapılanma programı” yayımlanmıştır. Programda, millî ideolojinin taslağı teklif edilmiş, taslakta millî ideolojinin genel ilkeleri olarak ideolojik ve ekonomik programlar belirlenmiştir. Taslakta, 1. Millî dil 2. Millî tarih 3. Millî dünya görüşü 4. Millî tıp 5. Millî sanat 6. Millî müzik ve folklor 7. Manasçılık 8. Göçmen uygarlığının mirasçılığı 9. Basın yayın işleri 10. Er Manas adında akademi kurulması başlıkları yer almıştır. Çalışmada Kırgız toplumunun yeniden yapılanması sürecinde politikalar ortaya konulmuş, ülkenin genel siyaseti iki esasta değerlendirilmiştir. Bunların “Kırgızistan’ın millî ideolojisi”, “Kırgızistan vatandaşlarının edep ahlak kodları” olduğu belirtilmiştir (İsakov, 2007, ss. 29-30).

6 Nisan 2010 tarihindeki siyasi olaylardan sonra Kırgızistan’da yeni siyasi yönetim hâkim olmuştur. Halkın talebi uyarınca Kırgızistan Cumhuriyeti Millet Meclisi 9 Haziran 2011 tarihinde “Manas Destanı Hakkında” kanunu kabul etmiş ve 28 Haziran 2011 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Roza Otunbayeva tarafından imzalanmıştır. Kırgızistan Cumhuriyeti hükûmetinin 31 Ocak 2012 tarih ve 67 numaralı kararıyla “Manas Destanı’nı muhafaza etme, araştırma ve

yayma” talimatnamesi yayımlanmıştır. 2012-2017 yılları arasında millî programın faaliyetlerini hayata geçirmek amacıyla Kırgızistan Millî Eğitim Bakanlığı himayesinde okullardaki öğrenciler arasında Manas Destanı ile ilgili olarak olimpiyatlar düzenlenmiştir⁴.

Atambayev’in Kırgızistan halkının tarihî ve kültürel miraslarının okutulması ve öğretilmesinin derinleştirilmesi ve vatandaşlık bilincinin şekillendirilmesiyle ilgili tedbirlerin “Kırgızstandın elinin tarihî cana madaniy murastarın okup-üyrönüü terengdetüü cana carandık atuulduktu kalıptandırüü boyunca çaralar cönündö” alınmasına ilişkin 27 Ocak 2012 tarihli talimatnamesinden sonra 2012-2013 eğitim öğretim yılında “Manaşınaslık” (Manastanuu) dersi lise ve dengi okullar ile ön lisans ve lisans düzeyindeki yüksekokullarının müfredatına girmiştir. Bu tarihten önce 1990 yılında ilk defa İ. Arabayev Kırgız Devlet Üniversitesi’nde “Manastanuu” dersi okutulmaya başlanmıştır (Aşırova, 2013, s. 3).

Manastanuu ders programı 9 konu şeklinde oluşturulmuştur:

1. Ders: Manastanuu dersine giriş; Kırgız halkının ulu mirası Manas Destanı; Manas Destanı’nın ortaya çıkışı ve tarihî dönemler
2. Ders: Manas Destanı’nı araştırma, toplama ve kayıt altına alma işleri; Manas Destanı’nın yabancı dillere çevrilmesi; Manasçılar
3. Ders: Meşhur Manasçı Sagımbay Orozbakov; XX. Asrın bilgesi Sayakbay Karalayev
4. Ders: Manas Destanı’nda özgün olaylar
5. Ders: Semetey Destanı’nda iç düşmanlar; Seytek trilojisinin üçüncü kısmı
6. Ders: Vatan savunması kutsal görev; Manas Destanı maddi ve manevi kültürün ansiklopedisi
7. Ders: Sanatın diğer alanlarında Manas Destanı
8. Ders: Manas Destanı metinlerinde Kırgız devletçiliği
9. Ders: Manas Destanı’nın halkın manevi hayatındaki tarihî yeri ve bugünkü anlamı; Manas Destanı’nın 1000. yıldönümü ve kabul edilen 7 nasihat (Aşırova, 2013, s. 4).

Bu dönem aynı zamanda politik sosyalizasyon aracı olarak Manastanuu (Manaşınaslık) ders kitaplarının yayımlandığı dönemdir. Baygaziyeve, 2010 yılında ilk defa “Manastanuu” adlı ders kitabını yazmış ve bu kitap yüksekokullara tavsiye etmiştir. Manastanuu dersi çocukların ve gençlerin Kırgız mirası ile tanışmasına ve onların Manas ruhu ile beslenip yetişmesine önemli imkân sağladığı belirtilmektedir (Musayeva, 2012). 2012 yılında Manas

⁴<http://edu.gov.kg/kg/--/novosti/562-manas-jeposu-bojuncha-mektep-okuuchularynyn-arysynda-tkrlch-respublikalyk-olimpiadany-n-tkrlsh-bojuncha-maalyamat.html>

Destanı'nın okullarda ve yüksekokullarda okutulmasıyla ilgili talimatname esasında ders materyallerini geliştirilmiş ve bu içerik Kırgızistan Cumhuriyeti Bilim Millî Eğitim Bakanlığı Yönetim Kurulunda kabul edilmiştir.

Baygaziyev'in "Manastanuu" dersi için hazırladığı 7 kitap şunlardır:

1. *Manas Destanı'nda Çocuğu Özgür Eğitime Felsefesi*, Bişkek, 2012.
2. *Manas Destanı: Tarihi Zihniyete, Antimankurt Ruha ve Yurttaşlığa Göre Eğitim*, Bişkek, 2012.
3. *Manas'ın Anne-Baba Hakkında Etnopedagojik Öğüdü*, Bişkek, 2012.
4. *Çocuk Manas'ın İnsan Olarak Şekillenmesinde Çalışma Eğitiminin Yeri*, Bişkek, 2012.
5. *Manas Destanı'nda Zanaat-Bilim Eğitimi*, Bişkek 2012.
6. *Manas Destanı'nda Birlik, Dostluk, Uzlaşma Hakkındaki Büyük Fikirleri-Bugünkü Vatandaşlık Eğitiminin Direği*, Bişkek, 2012.
7. *Ulu Manas-Ulusun Direği*, Bişkek, 2012.

2012 yılındaki talimatname esasında Abakirov, Baysabayev, Medetov, (2014) tarafından Yusuf Balasagun Kırgız Millî Üniversitesi Manastanuu Bölümünde uygulanan Manastanuu ders programında destan; "Hacmi, ideolojik sanatsal özellikleri, halkın hayatı, tarihi, kahramanlık olayları en ince ayrıntısına kadar işlenen sanatsal manevi abidedir. Manas, Kırgız halkının manevi, kültürel mirası, Kırgız tarihi, şeceresi, millî ideolojisi, Kırgız hayatının ansiklopedisidir" şeklinde ifade edilmiştir.

Söz konusu programda, Manastanuu dersinin okutulmasındaki amaç, öğrencilerin vatani ve milletini canı gönülden sevmesi, diğer uluslar ile birlik ve dirlik içinde yaşaması, yurttaşlık bilinciyle yetişmesi, halkımızın gelenek, görenek, örf, âdetlerini, ahlaki değerlerini özümsemesidir. Belki de en önemlisi insani değerleri özümseyen, demokratik bilinci benimseyen, büyüğe saygı gösteren, küçüğü seven, imanlı ve ahlaklı, insancıl, onurlu insanların şekillenmesine yardımcı olmaktır. Bunların kalbinde Manas'ın vatanseverlik ruhunu uyandırma ve benimseme, imanlı neferlerin yetişmesini sağlama olarak belirtilmiştir (Abakirov, Baysabayev ve Medetov, 2014, s. 4).

Aynı müfredatta ders içerikleri 12 konu olarak belirlenmiştir:

1. Manas Destanı ve Kırgız Devleti
2. Manas Destanı, epik (destansı) büyük miras
3. Manas Destanı'nın ortaya çıkışı ve iz bırakan tarihî dönemler
4. Manas Destanı'nı araştırma tarihi
5. Manasçılar ve Manas Destanı'nın versiyonları

6. Manas Destanı'nın halktan sözlü olarak toplanması, neşredilmesi ve tercüme çalışmaları
7. Manas Destanı'nın hikâyesi ve fikri sanatsal özellikleri
8. Manas Destanı'nın görüntü sistemi
9. Semetey hikâyesi, fikri ve başkahramanları
10. Seytek Destanı'nın hikâyesi
11. Manas Destanı ve Kırgız sanatı
12. Manas Destanı ve ideoloji

Kırgızistan için önemli bir eğitim kurumu olan, İ. Arabayev Kırgız Devlet Üniversitesi Manastanuu Enstitüsü Manastanuu, Kültüroloji Bölümü Manastanuu ders programı ise T. Turgunaliyev, S. Baygaziyeve, C. Orozobekova, C. Sadıkbek Kızı tarafından hazırlanmıştır, bu programda teorik dersler ve pratik dersler ayrımı yapılmıştır. Programda

Teorik dersler:

1. Ders: Kırgız halkının ve insanoğlunun eskimez mirası Manas Destanı
2. Ders: Manas Destanı'nı kayıt altına alma, toplama ve araştırma tarihi
3. Ders: Manas Destanı'ndaki temel millî düşünce ve fikirler
4. Ders: Manas Destanı etrafındaki ideolojik mücadele
5. Ders: Manas Destanı'nın iç yapısı ve temeli
6. Ders: Manas Destanı'nın şiir sanatı
7. Ders: Manas ve manasçılık hüneri
8. Ders: Manas Destanı baskıları ve tercümeleri
9. Ders: Manas Destanı'nda devletçilik ve yurtseverlik düşünceleri
10. Ders: Manas Destanı'nda Kırgız uygarlığının yansımaları
11. Ders: Manas Destanı tarihî gerçeklik ve özgün olayların dönemi
12. Ders: Eski Kırgız toplumunun ve devletinin demokratik temelleri
13. Ders: Manas Destanı'nda Kırgız halkının felsefi dünya tanımı
14. Ders: Manas Destanı'nın güzel sanat ve diğer alanlardaki yansımaları
15. Ders: Manas Destanı Kırgız halkının etnografik doğasının kaynağı
16. Ders: Manas Destanı'nda talim terbiye fikirleri olarak şekillenmiştir (Turgunaliyev, Baygaziyeve ve Orozobekova, 2012, ss. 10-25).

Pratik dersler:

1. Konu: Sözlü halk yapıtlarının manevi anlamı
2. Konu: Manasçılık hüneri ve Manasçıların okulu
3. Konu: Manas üçlüsünün kanon hikâyesi
4. Konu: Manas Destanı güzel sanatların diğer alanlarında

5. Konu: Manas Destanı'nın şiir sanatı
6. Konu: Manas millî ideolojinin kaynağı
7. Konu: Manas Destanı'ndaki ahlaki haysiyetler olarak oluşturulmuştur (Turgunaliyev, Baygaziyeve ve Orozobekova, 2012, ss. 26-30).

Kırgızistan Eğitim Bakanlığının belirlediği çerçeve esasında oluşturularak hazırlanan ders programları üniversitelerde farklılık göstermektedir. Kırgız Ekonomi Üniversitesi Devlet ve Resmî Diller Bölümü, Manastanuu ders programı:

1. Ders: Manastanuu dersine giriş; Kırgız halkının ulu mirası Manas Destanı; Manas Destanı'nın ortaya çıkışı ve tarihî dönemler.
2. Ders: Manas Destanı'nı araştırma, toplama ve kayıt altına alma işleri; Manas Destanı'nın yabancı dillere çevrilmesi; Manasçılar.
3. Ders: Meşhur Manasçı Sagımbay Orozbekov; XX. asrın bilgisi Sayakbay Karalayev.
4. Ders: Manas Destanı'nda özgün olaylar
5. Ders: Semetey destanında iç düşmalar; Seytek trilojisinin üçüncü kısmı
6. Ders: Vatan savunması kutsal görev; Manas Destanı maddi ve manevi kültürün ansiklopedisi
7. Ders: Sanatın diğer alanlarında Manas Destanı
8. Ders: Manas Destanı metinlerinde Kırgız devletçiliği
9. Ders: Manas Destanı'nın halkın manevi hayatındaki tarihî yeri ve bugünkü anlamı; Manas Destanı'nın 1000. yıldönümü ve kabul edilen 7 nasihat olarak görülmektedir (Aşırova, 2013, s. 4).

Ders içerikleri incelendiğinde, oluşturulan programlarda, Kırgız Devleti'nin başlangıcı olarak Manas Destanı'na ilişkin üç kategoride değerlendirme yapılmıştır. Bunlardan birincisini destanda devlet alametlerini yansıtan tarihî etnografik kaynaklar oluşturmaktadır. Burada, devletin sembolleri ve nitelikleri; diplomatik görevin gösterilmesi, devlet ve ideoloji, Kırgız halkının tarihinde dönüm noktaları; Manas Destanı'nda iz bırakan tarihî bazı hadiseler; Kırgız tarihinin anlatılması yer almaktadır.

İkinci kategoride ise sözlü edebiyat ve Manas'ın bu edebiyat içindeki yeri değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, Manas Destanı'nın ortaya çıkışı, Orhun-Yenisey dönemi ile ilişkisi olduğuna dair bilimsel fikirler ve düşünceler, göçebe hayat ve kolektif ekonomik yapıyla bağlantılı olarak sözlü edebiyatın Kırgız halkı için önemi verilir; Halk yapıtlarında Manasçıların yeri, Manasçıların karakterleri ve düş görme geleneği; Manas'ı meslek edinme ve söyleme geleneği, Manasçı ozanların Manas'ı söylerkenki sanatsal becerileri; destanın özlü bölümleri; olayların epik çerçevede geniş olarak aksettirilmesi; bunların toplumsal, felsefi anlamı; destanın ideolojik sanatsal zenginliği ve derin içeriği,

epik gerçekliği; destandaki bağımsızlık, özgürlük ve insanlık fikirleri, destanın sanatsal özellikleri; Manas, epik yapıtların klasik örneği olduğu, destanın sanatsal şiirsellik araçları, şiir yapısını değerlendirilmiştir.

Üçüncü kategori ise Manastanu biliminin şekillenmesi ve gelişimini kapsamaktadır. Destanın araştırılması, basılması çalışmalarında bulunan önemli Kırgız bilim adamları ve onların araştırma çalışmaları; Manas Destanı'nın yabancı milletler tarafından araştırılması; Manas Destanı ile ilgili olarak Türkiye'deki bilim adamlarının çalışmaları; destanın İngiltere, Fransa ve Çin gibi ülkelerdeki bilim adamlarınca araştırılması ve çalışmalar yapılmasına yer verilmiştir.

Bu derslerde temel olarak ortaya konulan ve işlenmek istenen, Kırgız Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Akayev tarafından çalışması başlatılmış ve Kırgızistan geneline yayılmış, Manas Destanı'ndan alınan Manas'ın Yedi Öğüdü olarak ifade edilen nasihat ve fikirlerdir. Bu yedi öğüdün ortaya konulması, halkın vatandaşlık, millî onur ve gururunu uyandırmayı amaç edinmiştir (http://tyup.net/publ/kyrgyzstandyn_taryhy/manastyn_zheti_osujaty/5-1-0-899).

1. Millet in ve vatanın bütünlüğü,
2. Halk arasında birlik, dostluk ve iş birliği,
3. Millî onur ve vatandaşlık vicdanı,
4. Yorulmaz bir çalışma, yüksek zanaat-eğitim ile güçlü devlete ulaşma,
5. İnsancılık, alicenap, affedicilik,
6. Tabiat ile iyi ilişki içinde olma,
7. Kırgız Devleti'nin sağlamlaştırılması ve onun göz bebeği gibi muhafaza edilmesi (İsakov, 1997, ss. 7-102).

Söz konusu yedi nasihate ilişkin bilgilere orta okul ders müfredatında da rastlanmaktadır. 5-11 sınıflar için hazırlanan Ahlak (Adep) dersi ile Kırgız Dili ve Edebiyatı dersi Manas Destanı'na ilişkin malumatların yer aldığı temel derslerdendir. Özellikle 5. sınıf öğrencilerin Ahlak dersi müfredatında "Manas'ın yedi nasihati: Milletler arası birlik, dostluk ve iş birliği" adlı konu işlenmektedir. Burada milletin tanımı yapılmış ve millet, kendine ait dili, tarihi geçmişi, kültürü, gelenek ve görenekleri olan halk olarak tarif edilmiştir. Birlik ve uzlaşma ise iki insanın, iki ailenin, iki köyün, iki şehrin, iki ülkenin ve iki halkın arasındaki görüş birliği, beraberlik, halisane ilişki olarak tarif edilmiştir. Milletler arası birlik ve iş birliği ise bir veya birkaç millet ortasındaki birlik, dostluk ilişkisi, anlayış, kültürel ve ekonomik ilişkiler ve eşit hakları esas alan hayat beklentisi olarak tarif edilmiştir. Bunun ders konusu olarak ele alınma gerekçesi:

Devlet bütünlüğünün muhafaza edilmesi için ülkede yaşayan milletler arasında yoldaşlık ve dostluk ilişkilerinin gerçek ve güven verici şekilde hayat sürmesidir. Dolayısıyla insanlar millet özelliklerine bakılmaksızın ülke içinde ve dünya insan hakları nazarında eşit haklara sahiptir. Milletlerin ortasında faaliyet ilişkileri, buna kültürel alakalar, ekonomik ilişkiler, bazı dönemlerde iki taraflı dostluk iş birliği anlaşmalarının kurulması da mümkündür. Devlet, ülke içindeki milletler arasında yaşanan uzlaşmazlıklardan dolayı ayakta kalamaz. Her zaman çatışma ortamında yaşamak mümkün değildir. Bu bağlamda iki taraflı dostluk ilişkilerinin sağlanmasında kendi katkını ortaya koyar. Örneğin 1990 ve Haziran 2010'da Kırgızistan'ın Oş bölgesinde meydana gelen Kırgız-Özbek ulusları arasında kötü niyetli insanların tetiklemeyle çıkan kavgada yüzlerce günahsız insan hayatını kaybetmiş ve yaralanmış olması ülkede milletler arasındaki birlik ve uzlaşımın önemini alenen ortaya koymaktadır (Karmışakov, 2012, ss. 43-44).

10. sınıf öğrencilerinin Ahlak dersi müfredatında “Manas Destanı halkın genel akıl öğretisi” adlı konu işlenmektedir.

Manas Destanı Kırgız halkının genel dünya tanımına ilişkin, zihniyet, bilincinin doruk noktasıdır. Destan insanoğlunun geneline dair değerlerin bayraktarlığını yapar. Ç. Valihanov'un destanla ilgili düşüncelerine yer verilir. Kırgız halkının hayat ansiklopedisi olarak tarif edilir. Burada ata yurt, onur, ata mirası, edep ahlak, iman, inanç, gelenek, görenek, örf ve âdetlerin halk değerlerine atıfta bulunulur. Manas'taki kutsallıklar üzerinde durulur. Bu manada halkın birliği, vatanın bütünlüğü ve halkların dostluğu kutsal sayılır. İnsan onuru ve şerefi, sorumluluk ile görevi, andı ile sözü kutsaldır. İnsanın ruhu ile değeri, halkın âdet ile geleneği uludur. Manas'ta halkın geleceği için, torunlar için layık miras bırakmak fikri değerlidir. Ailenin birliği, uyumu, saf sevgisi, temiz kalpliliği, inancı, mutlu hayatı, önderlik vasıflı düşünceler yer eder. Manas'ın öğrenilmesi ve bilinmesi genel insanoğlunun hayatının amacı ve anlamını okuyup öğrenmekle eş değerdir (Karmışakov, 2012, ss. 41-42) denilir.

7. sınıf öğrencilerinin Ahlak dersi müfredatında Manas Destanı ile ilgili olarak “Manas'ı Kırgız yüceltmış, Kırgız'ı Manas korumuş”, “Manas'ın yedi nasihatı: Yorulmaz bir çalışma, yüksek zanaat-bilim ile güçlü devlete ulaşma”, “Manas'ın yedi nasihatı: Millet ve vatanın bütünlüğü, bir yakadan baş, bir yerden el çıkaran iç birliği”, Manas'ın yedi nasihatı: İnsancılık, alicenap, affedicilik”, Manas'ın yedi nasihatı: Tabiat ile tatlı ilişki içinde olma” adlı konular işlenmiştir (Karmışakov, 2013a).

Değerlendirme

Kırgızistan'da Manas'ın folklorik bir kahramandan, devletin ideolojisinin oluşturulmasında simgesel bir kurucu ata rolünü üstlendiği görülmektedir. Bu dönemde toplumun benimsediği bir kahraman tarihselliğinden bağımsız olarak yeniden inşa edilerek araçsallaştırıldığı görülmektedir. Kültürün siyasi iktidarla olan ilişkisi farklı "uruu"lar ve "uruk"lardan mürekkep bir toplumsal yapı içinde bütünleştirici bir unsur üzerine yoğunlaşması söz konusudur. Bu bütünleşmeyi sağlayacak temel kişilik olarak Manas görülmüştür. Bir topluluğa ilişkin olarak ortak belleğin inşasında ve bu belleğin oluşturduğu kahramanlar istendik davranışları ortaya çıkarmada etkiyi artırmaktadır. Politik alanda kahramanlara özellikler atfetme ve bu özellikler ile kahramanları tanımlama veya dönüştürme didaktik parasallaştırmayı ortaya çıkarmaktadır. Bu süreç mitsel bir kahramanın politik sosyalizasyonda önemli bir ajana dönüşmesidir.

Yeni bağımsızlığını kazanan Kırgız Devleti'nin kimlik inşa sürecinde Manas ve Manas Destanı ile ilgili çalışmalar önemli bir enstrüman olarak görülmüştür. Bağımsızlık döneminin ilk üç yılı ulusal kimlik oluşturmakla geçmiş, 1994 yılından itibaren de bu politikadan vazgeçilmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Akayev'in ülkeyi terk etmesiyle Bakiyev dönemi başlamış, bu dönemde yeniden ulusal kimlik politikasına geri dönülmüştür. Bu politika ile birlikte medyada ve devlet dairelerinde Kırgızca daha çok kullanılmaya başlanmıştır. 2010 Nisan ayında Bakiyev ülkeyi terk ederek 30 Ekim 2011 yılında yapılan seçimler neticesinde Atambayev devlet yönetimine getirilmiştir. Bu dönüşümde ders müfredatı ve ders materyalleri önemli bir unsur olmuştur. Ülkede politik değişimin hızlı olmasına bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar, yaşanan politik hareketlerin getirdiği istikrarı tesis etme çabaları, ortaya konulan eğitim politikalarının uygulanmasında kesintilerin çıkmasına gerekçe oluşturmuştur.

Kaynakça

- Abakirov, K., Baysabayev, B. ve Medetov, A. (2014). *Manastanuu: Tiptüü Okuu Programması*. Yusuf Balasagun Kırgız Millî Üniversitesi Manastanuu Bölümü, Bişkek.
- Akayev, A. (2004). *Mamleketim, Elim, Manasım*. Bişkek: Uçkun Yayınevi.
- Aşırova, N. (2013). *Manastanuu Ders Programı*. M. Rıskulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi Devlet ve Resmî Diller Bölümü, Bişkek.
- Ayhan, N. (2013). İktidarın Kamuya Yansıma Biçimleri Üzerinden Sokak Adlandırmaları: Bişkek Kenti Toponomi Denemesi. *Yeditepe Üniversitesi, Global Media Journal*, 3,6. 10 Aralık 2014 tarihinde <http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/bahar2013sayisi.html> erişildi.
- Bakçiyev, T. (2013). *Manas cana Sayasat*. Bişkek: Teknik Yayınevi.
- Baygazyev, S. (2010). *Manastanuu*. Bişkek: Gülçınar Yayınevi.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*. Ankara: Aşına Kitaplar.
- Boronov, A. (1995). Manas Eposu Okuu Kuraldarında. *Manas Ensiklopediya*, Tom 2, Bişkek.
- Cohen, A. (1999). *Topluluğun Simgesel Kuruluşu* (M. Küçük, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Edgar, A. ve Sedgwick, P. (2007). *Kültürel Kuramda Anahtar Kavramlar* (M. Karışahan, Çev.). İstanbul: Açık Yayınları.
- İsakov, B. (1997). *Manastın Ceti Osuyatı*. Bişkek: Uçkun Yayınevi.
- İsakov, R. (2007). *Künel*. Turan-Altay Künel Sosyal Fonu, Bişkek: Biyiktik Yayınevi.
- Karışakov, A. (2012). *Adep 10. Klass*, Bişkek.
- Karışakov, A. (2013). *Adep 5. Klass*, Bişkek.
- Karışakov, A. (2013a). *Bişkek şehrindeki No 86 Okulunun Adep (Ahlak) Dersine İlişkin Ders Müfredatı*. Bişkek.
- Kazıbayev, P. (2003). *Fotoalbom Manas 1000*. Bişkek: Uçkun Yayınevi.
- Manas 1000 Biskek Bildirileri 26-31 Ağustos 1995*, O. A. Budak (Yay. Haz.). Ankara Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Musayeva, V. İ. ve Asanakulov, T. A. (2012). Manas Cönündö Ceti Kitep. *Kırgız Bilim Berüü Akademiyası*, http://www.kao.kg/index.php?option=com_content&view=article&id=248:2012-10-10-080436&catid=9:2011-01-01-13-06-27 adresinden erişildi.
- Oğuz, Ö. (2004). *Araştırmaların Tarihi*. Türk Halk Edebiyatı El Kitabı (Ö. Oğuz, Ed.), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Oğuz, Ö. (2010). Türkiye'de Mit ve Masal Çalışmaları veya Bir Olumsuzlama ve Tek-Tipleştirme Öyküsü. *Millî Folklor*, 22, 85.
- Osmanov, O. (2012). *İstoriya Kırgızstana (S Drevneysih Vremen do Naşih Dney)*. Bişkek: Mezgil Yayınları.
- Reich, W. (1971). The Uses of Folklore in Revitalization Movements. *Folklore in* (Vol. 82, pp. 233 – 244).

- Smith, A. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni* (S. Bayramoğlu, H. Kendir, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınlar.
- Temur, N. (2010). Folklor-İdeoloji Bağlamında Sovyetler Birliği Dönemi Folklor Politikaları ve Bu Politikaların Kırgız Folkloruna Etkileri. *Bilig*, 53, 219-232.
- Temur, N. (2011). *Folklor ve İdeoloji*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Temur, N. (2012). *Manas Destanı'ndaki Tipler Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Kurgan-Edebiyat Yayınları.
- Turgunaliyev, T. vd. (2012). *Manastaanuu Ders Programı*. İ. Arabayev Kırgız Devlet Üniversitesi Manastaanuu Enstitüsü Manastaanuu, Kültüroloji Bölümü, Bişkek.
- Türkmen, F. (1993). *Manas Destanı Üzerine İncelemeler* (Çeviriler-1). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ziying, Y. (2012). Tradition and Ideology, Creating and Performing New Gushi in China, 1962-1966. *Asian Ethnology*, 71(2), 259-280.

Elektronik Kaynaklar

- http://students.com.kg/publ/taryh/uluu_ata_mekendik_sogushtan_kijinki_mezgildegi_madanijat_1946_1964_zhzh/3-1-0-142
- http://tamgasoft.kg/dict/index.php?page=sh_word&dic_id=35&word=%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A4%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%AF
- <http://edu.gov.kg/kg/--/novosti/562-manas-jeposu-bojuncha-mektep-okuuchularynyn-arysynda-tkrlch-respublikalyk-olimpiadanyn-tkrlsh-bojuncha-maalymat.html>
- http://tyup.net/publ/kyrgyzstandyn_taryhy/manastyn_zheti_osujaty/5-1-0-899